

פרה אדומה בהר הבית

- א. הכנסת הפרה להר הבית – מדוע?
- ב. הוצאת הפרה מהר הבית – דין התורה
- ג. אין לוותר על הוצאת הפרה
- ד. סיכום

במשנה במסכת מידות (פ"א מ"ג) נאמר לגבי השער המזרחי של הר הבית, שער שושן, שמשם היה יוצא הכהן השורף את הפרה: "ופרה וכל מסעדיה יוצאים להר המשחה". מעין זה נאמר גם במסכת פרה (פ"ג מ"ו), שהיו עושים כבש מיוחד מהר הבית להר המשחה: "שבו כהן השורף את הפרה ופרה וכל מסעדיה יוצאין להר המשחה". לכאורה, יש לבאר, מה בכלל עושה הפרה האדומה בהר הבית. מדוע הביאו אותה לשם? מעשי הפרה נעשים "מחוץ למחנה" (במדבר י"ט, ג), בהר המשחה הנזכר. במאמר זה יתבאר, כי יש לראות בהבאת הפרה להר הבית ובהוצאתה משם להר המשחה, חלק בלתי נפרד ממצוות הפרה האדומה.

א. הכנסת הפרה להר הבית – מדוע?

הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ז ה"ב) כותב, שאין להיכנס אל הר הבית, אלא לדבר מצווה. מאחר ששחיטת הפרה האדומה ושריפתה מתבצעים מחוץ לירושלים, יש מקום לשאול, מהו ההיתר להכניס את הפרה לשטח הר הבית. שאלה זאת מקבלת משנה־תוקף לאור העובדה שלא מוזכרת במשנה חובה מפורשת להכניס את הפרה אל הר הבית דרך השער המזרחי של הר הבית, כפי שנזכר במפורש שממנו היו יוצאים. אם כן, מוכרחת להיות סיבה מיוחדת להכניס את הפרה אל שטח הר הבית, שאם לא כן יש לחשוש לכאורה לאיסור עשיית קפנדריא בהר הבית (המובא במשנה בברכות פ"ט מ"ה).¹

יש שכתבו, שהבאת הפרה להר הבית היתה בכלל המעלה והסלסול שהיו נוהגים בפרה (הערות הרב קאפח לרמב"ם הל' שקלים פ"ד ה"ח). כך ניתן להבין מפירוש רבנו שמעיה (כתב יד, נדפס בסוף המאירי) על מסכת מידות הכותב:

1 בספר 'דברי מחוקק' על מסכת מידות, מביא סברה אחרת לאסור להכניס את הפרה לתוך הר הבית, מחשש שמא תרביץ גללים. לדבריו, ייתכן שהיו מביאים את הפרה עד סמוך לפתח, ולא היו מכניסים אותה פנימה. אפשרות זו, אינה נראית כמתאייבת עם פשוטות דברי המשניות.

לפיכך היו מושכין ומוציאין את הפרה עצמה להר המשחה דרך הר הבית, שהכהן היה הוא עצמו בהר הבית שבעת ימים קודם שריפת הפרה בלשכת אחת שהיתה צפונה מזרחה ולשכת בית האבן היתה נקראת... ולכך היה נאה שיוליך הוא עצמו הפרה ממקומו שהיה שם כל הז' ימים להר המשחה.

מדוע באמת הדבר נאה שהכהן יוליך את הפרה? האם אין הדבר יותר נאה, למעט בטלטול הפרה ממקום למקום? נראה לבאר בדעתו, שמאחר שהכהן מחויב להיות בלשכה שאליה הוא פורש שבעה ימים לפני שריפת הפרה, הדבר נאה שהוא ימשיך את ביצוע המצווה, אשר התחילה על ידו בפרישה זו (כדלהלן); ולא נאה הדבר שהכהן יגוש את הפרה בחוץ, וייראה כאילו התחילו את עשיית הפרה בלעדיו.

סיבה אחרת הזכרה בביאור 'עזרת כהנים' על מסכת מידות (פ"א מ"ג; עמוד קצב במהדורת 'תורת המקדש') – שהיו צריכים להכניס את הפרה האדומה להר הבית ולהביאה לפני הסנהדרין היושבים בלשכת הגזית, כדי שהם יבדקו אותה כראוי ויוודאו שהיא כשרה (אדומה לגמרי, אין בה מום וכו'). לפי טעם זה, מבחינה עקרונית, ניתן לבצע את בדיקתה של הפרה גם מחוץ להר, ולא חייבים לעבור דרך ההר.

לפי שני ההסברים הללו, אין דין מיוחד מהתורה בהבאת הפרה האדומה להר הבית, ונראה שהדבר אינו מעכב.

ב. הוצאת הפרה מהר הבית – דין התורה

בתחילת התיאור של מעשי הפרה האדומה נאמר:

ונתתם אותה אל אלעזר הכהן, והוציא אותה אל מחוץ למחנה, ושחט אותה לפניו.
(במדבר י"ט, ג)

מאחר שאלעזר צריך להוציא את הפרה אל מחוץ למחנה, הרי שבשעה שהוא מקבל את הפרה, הוא נמצא בתוך המחנה. לדברי הספרי, "מחוץ למחנה" האמור כאן, הוא הר המשחה, הנמצא מחוץ לשלושת המחנות. לפי דברים אלו ניתן לומר לכאורה, כי אלעזר נמצא בתוך מחנה ישראל שהוא המחנה החיצוני, ולא במחנה לוי (המקביל להר הבית), שהוא המחנה הפנימי ממנו. אולם במשנה בפרה (פ"ג מ"א) כבר נאמר, כי שבעת ימים קודם שריפת הפרה, היו מפרישים את הכהן "ללשכה שעל פני הבירה צפונה מזרחה". בתחילת מסכת יומא מובאת מחלוקת אמוראים בנוגע למשנה זו, אם ה'בירה' הנזכרת היא כינוי למקדש כולו, או למקום מסוים בתוך הר הבית. אולם בוודאי שאין המדובר במקום הנמצא מחוץ להר הבית. לדברי הגמרא שם, פרישת הכהן לפני שריפת הפרה, נלמדת בגזירה שווה מהפרשת הכהנים בשבעת ימי המילואים. אם כן, הפרשתו של הכהן היא מן התורה, וייתכן להבין, שישנו דין מן

התורה להביא אליו את הפרה, אל המקום בו הוא נמצא כדי שהוא יוציא אל מחוץ למחנה.

וכך כותב ב'מרכבת המשנה' (מעשה הקרבנות פי"ח הי"א), שעל מנת לקיים את ציווי הפסוק "והוציא אותה אל מחוץ למחנה", יש צורך להכניס אותה לעזרה או על כל פנים להר הבית.² באופן זה נראה להבין את דברי הרמב"ם הכותב:

אין שורפין את הפרה אלא חוץ להר הבית, שנאמר: והוציא אותה אל מחוץ למחנה, ובהר המשחה היו שורפין אותה. (הל' פרה אדומה פ"ג ה"א)

הכסף משנה במקום כותב, שמאחר שמוציאים את הפרה אל מחוץ לשלושה מחנות, דברי הרמב"ם "חוץ להר הבית" אינם בדווקא. אולם יש דוחק בפירוש זה (כפי שמעיר על כך ה'מרכבת המשנה' שם). אכן על פי המבואר נראה להבין את דברי הרמב"ם כפשוטם, שהוצאת הפרה אל מחוץ להר הבית (וממילא גם הבאתה לשם מלכתחילה), היא חלק בלתי נפרד ממצות התורה. גם בדברי התוספות (יומא מג ע"א ד"ה לרב) אנו מוצאים, כי הם למדים מהפסוק שישנו דין מיוחד בהוצאה, שתיעשה דווקא על ידי "אלעזר" (ולדורות – על ידי הכהן העושה את הפרה). ומדבריהם ניתן גם לדייק שישנה מצווה להכניס את הפרה אל ההר, שאם לא כן לא תיתכן קיום מצוות ההוצאה.

ג. אין לוותר על הוצאת הפרה

בניגוד להבנת התוספות, שההוצאה מוכרחת להיעשות דווקא על ידי הכהן העושה את הפרה, יש מפרשי התורה הכותבים, כי לשון "והוציא" נאמר לגבי האדם המוציא, בדומה ללשון "ושחט" האמור בהמשך הפרשה, שאינו מתייחס בהכרח לכהן העושה את הפרה, אלא אדם אחר יכול לעשות זאת (אבן עזרא; חזקוני). מפרשים אלו אינם כותבים שהוצאת הפרה איננה נחשבת למצווה, ובוודאי שהם אינם מביאים אפשרות, שניתן לוותר על הוצאת הפרה מהר הבית. אמנם, החזון איש (הל' פרה סימן ו אות טו) הסתפק בשאלה – אם אכן ישנו חיוב להכניס את הפרה אל תוך העיר ולהוציאה משם, או שמא במקרה שהפרה מלכתחילה גדלה מחוץ לעיר, אין חיוב להכניסה.

על פי המבואר בדברינו, האפשרות הראשונה היא המסתברת מפשטות הפסוקים, מהמשניות, וכן עולה מדברי הרמב"ם והתוספות והמפרשים הנ"ל. בספר 'שערי היכל' על יומא (מערכה צה) מובא ספקו של החזון איש, כראיה לפירושם של החולקים על התוספות, ומובאים כמה מקורות שמהם יש ללמוד, שעיקר המצווה האמורה בפרה,

2 להבנתו, הדבר תלוי בשאלה אם הפרה נחשבת לקדשי מזבח או לקדשי בדק הבית. אם הפרה נחשבת לקדשי מזבח, ניתן להכניסה לעזרה, אבל אם הפרה נחשבת לקדשי בדק הבית (כפי הפסיקה המקובלת), לא ניתן להכניס אותה לעזרה, אלא רק להר הבית.

מתחילה רק משחיטתה (כגון שרק משלב זה העוסקים בפרה מטמאים בגדים). כמוכן, שממקורות אלו אין כל ראיה לאפשרות האחרונה המובאת בדברי החזון איש, לגבי ויתור על עצם פעולת ההוצאה, והנידון שם הוא רק בנוגע לאפשרות עשיית פעולת ההוצאה על ידי זרים.

הרמב"ם בספר המצוות (עשה קיג) כותב:

שציונו לעשות פרה אדומה, כדי שיהיה אפרה מזומן למה שיצטרך אליו לטהרת טומאת מת... וכבר התבאר דני מצוה זו במסכת המחברת לה, והיא מסכת פרה.

נראה ללמוד מדבריו, כי כל השלבים הנכללים בעשיית הפרה, אף קודם השחיטה, הם בכלל מצות עשייתה. נראה, כי בכלל השלבים הללו יש למנות את פרישת הכהן במשך שבעת הימים שקודם לשריפת הפרה, ובוודאי שאף הוצאת הפרה אל מחוץ למחנה נכללת במצווה זו (זאת, בניגוד למה שכתב הרב בנימין לנדאו במאמר תגובתו בגיליון הקודם, בהערה 4 אות ב; וראה מה שכתבתי בעניין בהערה שם).

ד. סיכום

בכמה משניות נזכר, שהיו מוציאים את הפרה מהר הבית אל הר המשחה. יש מהמפרשים שהתקשו בשאלה, מדוע הביאו את הפרה אל הר הבית מלכתחילה, והובאו טעמים שונים לדבר, מהם נראה כי דין זה אינו אלא מדרבנן. מכל מקום, חובת הוצאת הפרה אל מחוץ למחנה מפורשת בפסוק, ואם הפרה איננה בתוך המחנה, לא ניתן לקיים חובה זו. לדעת בעלי התוספות, פעולת ההוצאה מחויבת להתקיים על ידי הכהן השורף את הפרה, על פי לימוד מהפסוק; אם כי יש מהמפרשים שחלקו, והתירו את הוצאתה על ידי אדם אחר שאינו כהן. מכל מקום, מפרשים אלו לא התירו לדלג על שלב ההוצאה, וגם מדברי הרמב"ם נראה, כי חובת ההוצאה מהר הבית, כלולה במצות עשיית הפרה.

על פי דברים אלו, יש לפשוט את ספקו של החזון איש, אשר הסתפק בשאלה, אם יש גזירת הכתוב מיוחדת להכניס את הפרה להר הבית; או שמא אין זו אלא רשות. כך כותב גם בעל 'מרכבת המשנה', כמו האפשרות הראשונה.